

2. Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій : навч. посіб. – К. : Ін Юре, 2007. – 528 с.

3. Бирюков В. В. Современные проблемы использования учетно-регистрационных данных в расследовании / В. В. Бирюков // Проблемы криминалистической науки, следственной и экспертной практики : межвуз. сб. науч. тр. / [отв. ред. А. А. Кузнецов]. – Омск : Омская академия МВД России, 2007. – Вып. 7. – С. 111–116.

4. Журавель В. А. Сучасні концепції формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів / В.А. Журавель // Вісник Академії правових наук – Х., 2007. – № 2. – С.177 – 186.

5. Бахин В. П. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью (данные исследований за 1980 – 2002 г.) / В. П. Бахин, Н. С. Карпов. – К., 2002. – 458 с.

УДК 343.985

І.В. Гора

В.А. Колесник

СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЧИ ПЕРЕВІРКА ПОКАЗАНЬ ОСОБИ?

В статті розглядаються процесуальні положення слідчого експерименту, встановлені новим Кримінальним процесуальним Кодексом України, та обґрунтовується потреба встановлення окремого порядку для здійснення перевірки показань особи на місці.

Ключові слова: *досудове розслідування; слідча дія; слідчий експеримент; перевірка показань особи.*

В статье рассматриваются процессуальные положения следственного эксперимента, предусмотренного новым Уголовным процессуальным кодексом Украины, и обосновывается потребность установления отдельного порядка для осуществления проверки показаний лица на месте.

Ключевые слова: *досудебное расследование; следственное действие; следственный эксперимент; проверка показаний лица.*

The article deals with the procedure of an investigatory experiment that is set up by the Criminal Procedure Code of Ukraine. The need to establish a separate order of checking the testimony of a person at the scene of crime is also substantiated. Key word: pre-trial investigation, forensic action, an investigatory experiment, testimony check.

Key words: *prejudicial investigation; investigative action; investigatory experiment; verification of a person reading.*

Будь-яка впорядкована діяльність людини потребує дотримання певних норм, правил, порядку виконання окремих дій, застосування

яких забезпечує отримання очікуваного результату. Окреме значення має діяльність, що пов'язана із застосуванням норм права та результати якої мають певне правове значення. Для такої діяльності розробляються спеціальні норми, що мають назву процесуальних і навіть існують окремі галузі науки, у назві яких поряд з визначенням певної галузі права є слово "процес". Такими є цивільний процес, господарський процес, адміністративний процес, кримінальний процес. Теоретичне обґрунтування кожної з процесуальних норм та практика їх застосування завжди викликали й викликатимуть питання, вимагатимуть роз'яснень, уточнень, а окремі з них - доповнень, а то й відміни. Подібна ситуація виникла й в зв'язку з прийняттям нового кримінального процесуального законодавства України. Цілком нормальним явищем є те, що з приводу введення кардинально нового законодавства, що регулює практику судочинства, виникають спори, вносяться пропозиції щодо уточнення, доповнення, лунають слова жорсткої критики окремих із положень, ставляться питання, на які поки що немає однозначних відповідей. Не виключено, що найближчим часом деякі з процесуальних норм будуть уточнені або змінені законодавцем як це має місце сьогодні в реалізації інших і таких, що вважаються усталеними, законодавчих норм.

Метою цієї статті є розгляд проблем, що стосуються нормативного визначення й майбутньої, але такої вже близької за часом, практики застосування статті 240 Кримінального процесуального кодексу України, що регулює порядок проведення окремої слідчої (розшукової) дії - слідчого експерименту [1, с. 111].

В нашій правовій системі процесуальні функції слідчого, прокурора реалізуються через виконання ним процесуальних дій. Діяльність органів досудового слідства і дізнання щодо розслідування кримінальних правопорушень складається, як відомо, з різноманітних дій, проведення яких врегульовано кримінальним процесуальним законом. Незалежно від їх безпосередніх завдань, ці дії в цілому спрямовані на встановлення істини у кримінальному провадженні, доказування вини або невинуватості особи, забезпечення повного, всебічного та об'єктивного розслідування обставин вчиненого злочину або кримінального проступку.

Актуальність розгляду питань, які піднімаються в даній статті, зумовлена потребою чіткого процесуального визначення процесуального порядку проведення слідчих дій для однозначності розуміння й практики їх здійснення під час досудового розслідування. В новому процесуальному законодавстві використано термін "слідча (розшукова) дія" і вказу-

ється на те, що такі дії спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, а право їх здійснення надано слідчому, прокурору. Не будемо в цій статті дискутувати з приводу потреби підкреслювати в назві слідчих дій їх розшуковий характер і доводити, що не усі з дій слідчого, прокурора мають розшукову спрямованість, а спробуємо розкрити інший бік цього питання.

В теорії і практиці кримінального процесу склалися два підходи до визначення слідчих дій: в широкому значенні під ними розуміють всі передбачені кримінально-процесуальним законом дії слідчого, які виконуються за кримінальною справою, що перебуває в його провадженні; у вузькому розумінні – це передбачені кримінальним процесуальним законодавством дії слідчого, які виконуються з метою збирання доказів [2, с. 244]. Відомий вітчизняний процесуаліст С.М. Стахівський наголошував на тому, що слідчі дії є частиною процесуальних дій, котрі спрямовані на збирання і перевірку доказів у кримінальній справі та відрізняються від решти дій слідчого силою процесуального примусу [3, с. 7]. На таку ж спрямованість слідчих дій вказує й білоруський процесуаліст М.А. Шостак, на думку якого, слідчі дії – це передбачена кримінально-процесуальним законом діяльність із збирання і перевірки доказів, котра здійснюється органом кримінально-го переслідування за матеріалами і кримінальними справами [4, с. 60].

Акцентуючи увагу на криміналістичній сутності слідчих дій як тактичних засобів, а також вказуючи на спадковість наукових теорій, пропонують визначати слідчі дії як різновид процесуальних дій, що становлять собою комплекс передбачених і суворо регламентованих кримінально-процесуальним законом заходів компетентних осіб, котрі спрямовані на збирання, дослідження, перевірку і використання доказів [5, с. 91]. Як збірне кримінально-процесуальне поняття, слідчу дію називають системою кримінально-процесуальних правил і умов, що здійснюються уповноваженою на те особою в ході розслідування злочинів з метою виявлення, вилучення, дослідження і фіксації доказів [6, с. 6].

Сутність будь-якої слідчої дії в системі засобів збирання, дослідження, оцінки і використання доказів під час процесуальної діяльності визначається насамперед її тактичними можливостями отримання доказової інформації. Тому вибір процесуальною особою певної чи іншої слідчої дії залежить від встановленого джерела інформації, різновиду відображення слідів та інших доказів, що можуть бути виявлені і мають чи можуть мати доказове значення, здатності

результатів певної слідчої дії підтвердити, уточнити або спростувати докази, отримані під час проведення інших тощо. Активний пошуковий характер розслідування справи завжди пов'язаний із виявленням, збиранням, перевіркою, оцінкою і використанням не якогось одного, а системи доказів. Це зумовлює потребу проведення слідчим низки, комплексу як розрізаних, так і взаємно пов'язаних слідчих дій. Кожна слідча дія має певні тактичні особливості, потреба підпорядкованості яких процесуальним вимогам не викликає сумнівів. Конкретна тактика слідчої дії, застосування тактичних прийомів, операцій, комбінацій, дотримання тактичних рекомендацій тощо зумовлюється насамперед такими факторами: особливостями події злочину та конкретними обставинами кримінального правопорушення; наявністю у слідчого доказів на час проведення певної слідчої дії; позицією, яку займають учасники кримінального процесу; слідчою ситуацією, що склалася на певному етапі досудового розслідування.

При цьому вербальні слідчі дії спрямовані на отримання доказової інформації, що міститься в ідеальних джерелах у вигляді мовленевих повідомлень, тобто в результаті яких одержується словесна інформація. До таких слідчих дій належить допит. Змішані слідчі дії спрямовані на отримання доказової інформації від змішаних джерел "люди-речі", тобто в результаті яких одержується інформація як словесна від особи, що повідомляє її усно або в письмовій формі, так і та, що міститься в об'єктах матеріального світу та в їх матеріальних відображеннях. До таких слідчих дій належать: огляд, освідчення особи, пред'явлення для впізнання особи чи речі, обшук, відтворення обстановки і обставин події, що може здійснюватись як перевірка показань раніше допитаної особи на місці або як слідчий експеримент.

Новим кримінальним процесуальним законодавством не передбачено можливості здійснення передбаченої діючим на сьогодні Кримінально-процесуальним кодексом України слідчої дії – відтворення обстановки й обставин події. Натомість законодавець передбачив проведення такої слідчої (розшукової) дії як "слідчий експеримент", здійснення якої полягає в проведенні за рішенням слідчого, прокурора дослідних дій, спрямованих на перевірку можливості сприйняття особою певних фактів, вчинення в певному місці й певним способом чи з використанням певних знарядь конкретних дій, існування визначених подій в минулому, з'ясування механізму утворення слідів тощо. Слідчий експеримент проводять для перевірки наявних даних і припущень щодо можливості за певних умов щось чути або спостерігати чи сприймати іншими органами відчуття, здійснювати певні або інші дії, виготовити певні предмети, проникнути певним або ін-

шим способом у приміщення, на територію, перемістити вантаж, здолати конкретну відстань за допомогою технічних засобів чи без них. Дослідним шляхом може бути підтвердженою можливість існування чи певного перебігу в минулому окремих подій, явищ. Проведення цієї слідчої дії пов'язано зі здійсненням дослідів, результати яких і є тими фактичними даними, які дозволяють дійти висновку про встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Проведення слідчого експерименту має на меті: перевірку та ілюстрацію даних, які вже є; виявлення нових доказів; перевірку версій; встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину. Слідчий експеримент схожий з науковим експериментом. І слідчий, і науковий експеримент дають змогу вивчати факти шляхом проведення дослідів. Однак слідчий експеримент має власні відмінні риси: його застосування потребує певних процесуальних умов; він відтворює явище не повністю, а лише деякі умови, за яких відбувалися події або мали місце факти, що цікавлять слідчого. Крім того, слідчий експеримент не завжди пов'язаний з місцем події, він може бути проведений в залежності від мети не на місці події, а в іншому і навіть у службовому кабінеті слідчого, прокурора, наприклад, експериментальна перевірка можливості підозрюваного виготовити подріблений документ з використанням наданих знарядь та матеріалів.

Водночас під час проведення досудового розслідування може виникнути (і часто виникає на практиці) потреба перевірити правдивість, правильність, повноту показань, які особа дала раніше під час допиту. Проведення слідчим, прокурором такої перевірки охоплюється метою слідчого експерименту, передбаченого статтею 240 Кримінального процесуального кодексу України, як "з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення", і правом слідчого, прокурора "провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події" [1, с. 111]. Таку перевірку можна здійснити під час проведення окремої слідчої дії шляхом отримання від раніше допитаної особи показань у місці, про яке йде мова під час допиту. Сутність таких процесуальних дій полягає у зіставленні показань про пов'язані з певним місцем обставини кримінального правопорушення з фактичною обстановкою на цьому місці, показаною слідчому, прокурору в присутності інших учасників слідчої дії особою, яка дала показання, з метою з'ясування їх достовірності.

Перевірка показань на місці має на меті отримання нових фактів, а також перевірку, уточнення вже встановлених під час розслідування. Необхідність у застосуванні цієї дії виникає у випадках, коли іншим шляхом, крім зіставлення показань з тим, що існує в дійсності на місці події, неможливо переконатися в достовірності таких показань. Зміст перевірки показань на місці полягає в тому, що слідчий, прокурор пропонує особі, яка була допитана (свідку, потерпілому, підозрюваному), вказати місце вчинення злочину чи інше місце, розповісти про цю подію, супроводжуючи у певних випадках свою розповідь демонстрацією своїх дій чи дій інших осіб. Потім слідчий, прокурор зіставляє відомості, одержані під час перевірки, з реальною обстановкою на місці, з одного боку, і з раніше одержаними показаннями та іншими доказами у справі - з іншого.

За своєю сутністю й порядком підготовки і проведення здійснення експериментальних дій та перевірка показань раніше допитаної особи, маючи низку спільних рис, істотно відрізняються між собою.

Слідчий експеримент і перевірка показань на місці належать до групи перевірочних слідчих дій, призначених для перевірки фактичних даних, встановлених у процесі розслідування. Однак ці слідчі дії все ж таки мають різні підстави для їх проведення. Слідчий експеримент проводиться, якщо наявні і відомі органам досудового розслідування фактичні дані необхідно перевірити дослідним шляхом. Його проведенням можуть перевірятися не лише показання допитаної особи, а й інші фактичні дані, встановлені у процесі розслідування, а також і слідчі версії як обґрунтовані припущення особи, що здійснює досудове слідство. Перевірка показань на місці здійснюється, якщо в показаннях допитаної особи містяться фактичні дані, пов'язані з обстановкою конкретного місця, але вони неповні або містять суперечності, прогалини, які можна перевірити тільки зіставленням з фактичною обстановкою на місці події.

Відмінність між слідчим експериментом і перевіркою показань на місці полягає також і в методах перевірки фактичних даних. В разі здійснення експериментальних дій відбувається дослідне встановлення можливості (або неможливості) існування певного чи іншого факту або явища, перебігу подій певним чином, сприйняття обстановки присутніми тощо. У проведенні ж перевірки показань на місці елементів досліджу не має. Така перевірка здійснюється зіставленням показань особи, які давалися в минулому і даються під час проведення даної слідчої дії, із фактичною обстановкою в місці, про яке йде розповідь. Водночас за окремими пізнавальними прийомами перевірка

показань на місці нагадує слідчий експеримент, наприклад, особою, показання якої перевіряються, можуть демонструватися окремі дії з використанням предметів або їх макетів. Однак, на відміну від слідчого експерименту, такі дії мають не експериментальний, а демонстраційний характер.

Під час перевірки показань перевіряються відомості, що отримані від конкретної особи під час допиту, отже, відсутність результатів допиту не створює підстав для проведення перевірки показань. На відміну від цього, слідчий експеримент може бути проведеним як для перевірки показань допитаної особи, так і для перевірки та уточнення відомостей, які отримані під час проведення інших слідчих дій або й витікають із припущення особи, яка здійснює досудове слідство, із загального перебігу подій.

Перевірка показань завжди передбачає прибуття слідчого, прокурора з раніше допитаною особою на місце, про яке вона повідомила у своїх показаннях. А слідчий експеримент може бути проведений як безпосередньо на тому ж самому місці, де відбувалася досліджувана подія, так і в іншому, якщо фактична навколишня обстановка не має суттєвого значення для з'ясування характеру й особливостей досліджуваного явища. При цьому в порядку підготовки до слідчого експерименту може провадитися реконструкція обстановки й умов, якщо вони впливають на його результати. Перевірка показань на місці здійснюється в тій обстановці й у тих умовах, що існують на момент проведення слідчої дії, для забезпечення об'єктивності її результатів не потрібно спеціального відтворення. Оскільки при перевірці показань на місці не потрібно, щоб умови проведення останньої були наближені до тих, коли відбувалася подія, то фіксувати в протоколі стан погоди, температуру повітря на даний момент тощо, що мало б значення при слідчому експерименті, немає необхідності.

Перевірка показань на місці можлива тільки за участю раніше допитаної особи, показання якої необхідно перевірити. Під час слідчого експерименту експериментальні дії може здійснювати сам слідчий, прокурор, або доручає їх здійснення іншим особам, статистам, а результати сприймають усі учасники слідчої дії. Це пов'язано зі специфікою методів перевірки фактичних даних, що застосовуються при її проведенні. Якщо метою експериментальної перевірки є встановлення певних професійних чи інших можливостей особи, то виконувати дії, повідомляти про почуте, побачене повинна лише ця особа, в інших випадках слідчий, прокурор може здійснити експериментальні дії особисто або доручити їх проведення залученим учас-

никам. Експериментальні дії повинні здійснюватися декілька (не менше трьох) разів із зміненням умов виконання, застосованих знарядь та відображенням у протоколі ходу й результатів кожного з етапів для формулювання висновку з оцінкою загальних результатів слідчого експерименту за середніми показниками. Натомість повторювання показань особи під час перевірки показань на місці для отримання іншого результату є неприпустимим і нівелює результати такої слідчої дії та позбавляє слідчого, прокурора, а за тим і суд права посилатися на встановлені фактичні дані як на докази.

На відміну від слідчого експерименту, при проведенні перевірки показань на місці участь раніше допитаної особи має активний характер, тому що вона самостійно показує місця й об'єкти, пов'язані з досліджуваними обставинами події. У проведенні слідчого експерименту ця особа може брати участь, надаючи допомогу слідчому у відтворенні обстановки й умов, що мають значення для його проведення, а також демонструючи окремі дії. Разом із тим від слідчого не вимагається, щоб дослідні дії провадилися саме цією особою, тобто її участь у слідчому експерименті не є обов'язковою.

Висновки. За сутністю, змістом і завданнями, що можуть бути поставлені й розв'язані в результаті проведення слідчого експерименту як слідчої дії, передбаченої статтею 240 Кримінального процесуального кодексу України, це може бути здійснення експериментальних дій слідчим, прокурором самостійно або за участю інших учасників слідчої (розшукової) дії або ж проведення в межах цієї слідчої (розшукової) дії перевірки показань раніше допитаної особи. Особливості й відмінності у підставах, підготовці, проведенні зазначених дій вказують на те, що процесуальний порядок їх проведення, який встановлено вимогами статті 240 Кримінального процесуального кодексу України, вимагає окремих підходів. З цією метою доцільно внести доповнення до нового процесуального кодексу, виклавши в ньому окремою статтею – 240-1 процесуальні вимоги й правила здійснення слідчої (розшукової) дії "Перевірка показань раніше допитаної особи шляхом відтворення за її участю дій, обстановки й обставин певної події", врахувавши в редакції даної статті підстави, мету, завдання, учасників та способи виконання й фіксування дій, передбачених даною слідчою (розшуковою) дією.

Використана література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Станом на 25 травня 2012 року. – К.: Алерта, 2012. – 304 с.

2. Руководство для следователей / О.Я.Баев и др.; под ред. Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова. – М.: ИНФРА-М; ИПК Лига-Разума, 1997. – 732 с.
3. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: [наук.-практ. посібник] / С.М. Стахівський. – К.: Атіка, 2009. – 64 с.
4. Шостак М.А. Уголовный процесс. Особенная часть. Возбуждение уголовных дел и предварительное расследование: Альбом схем: учеб пособие / М.А.Шостак. – Минск: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2005. – 146 с.
5. Федоров Г.В. Криминалистические средства противодействия преступности: Монография / Г.В.Федоров. – Минск: Центр охраны труда и промышленной безопасности, 2007. – 277 с.
6. Тактика следственных действий: учебное пособие / под ред. В.И. Комиссарова. – Саратов: СГАП, 2000. – 202 с.

УДК 343.985:343.359

О.Ю. Камішанський

**З'ЯСУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО
ДОКУМЕНТООБІГУ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ
РОЗКРАДАНЬ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ
НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ**

У статті досліджуються особливості документообігу на підприємствах вугільної промисловості. Визначено типові напрями пошуку й характерні риси документів, які містять сліди розкрадань бюджетних коштів.

Ключові слова: *вугільна промисловість, документообіг, розкрадання, бюджетні кошти.*

В статье исследуются особенности документооборота на предприятиях угольной промышленности. Определены типичные направления поиска и характерные черты документов, содержащих следы хищений бюджетных средств.

Ключевые слова: *угольная промышленность, документооборот, хищение, бюджетные средства.*

The article investigates the features of document management in enterprises of coal industry. Defined the typical direction of the search and characteristics of documents that contain traces of embezzlement of budget funds.

Key words: *coal industry, document management, embezzlement, budget funds.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. При дослідженні особливостей розслідування розкрадань бюджетних коштів на під-